

ƏSAS VƏSAİTLƏRİN VERGİ UÇOTU

Hansı aktivlər əsas vəsait hesab olunur?

Vergi Məcəlləsinin 13.2.17-ci maddəsinə əsasən istifadə müddəti bir ildən çox olan və dəyəri 500 manatdan çox olan, bu Məcəllənin 114-cü maddəsinə uyğun olaraq amortizasiya ediləməli olan maddi aktivlər əsas vəsait hesab edilir.

Vergi uçotu məqsədi ilə əsas vəsaitlər aşağıdakı 6 qrup üzrə təsnifləşdirilir:

1. Binalar, tikililər və qurğular
2. Maşınlar, avadanlıqlar
3. Yüksək texnologiyalar məhsulu olan hesablama texnikası
4. Nəqliyyat vasitələri
5. İş heyvanları
6. Geoloji-kəşfiyyat işlərinə və təbii ehtiyatların hasilatına hazırlıq işlərinə çəkilən xərclər
7. Digər əsas vəsaitlər.

Əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Əsas vəsaitlər satın alındıqda, tikildikdə və hazırlanıqda, təsisçilər tərəfindən nizamnamə kapitalına pay şəklində qoyulduqda, əvəzsiz olaraq alındıqda və digər daxilolmalar zamanı mühasibat uçotuna alınır.

Vergi Məcəlləsinin 143-cü maddəsinə əsasən aktivlərin dəyərində onların alınması, gətirilməsi, istehsalı, tikilməsi, quraşdırılması və qurulması üçün çəkilən xərclər, həmçinin, vergi ödəyicisinin gəlirdən çıxmaq hüququna malik olduğu xərclər istisna edilməklə, aktivlərin dəyərini artıran digər xərclər daxil edilir.

Beləliklə, əsas vəsaitlər mühasibat və vergi uçotunda onların alınması (tikilməsi) və istifadəyə yararlı vəziyyətə gətirilməsi ilə bağlı bütün xərcləri özündə birləşdirən ilkin qiymətlə əks etdirilir.

Aktivlər kreditlər hesabına alındığı halda, kredit faizləri aktivlərin dəyərini artırır və Vergi Məcəlləsinin 108-ci maddəsinə uyğun olaraq gəlirdən çıxılır.

Satın alınmış əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Satın alınmış (o cümlədən istismarda olmuş) əsas vəsaitlərin ilkin qiyməti həmin əsas vəsaitin alınmasına, tikilməsinə və hazırlanmasına (əlavə dəyər vergisi çıxılmaqla) müəssisənin çəkdiyi faktiki xərclərin məcmusu kimi formalaşır.

Əsas vəsaitin alınmasına, tikilməsinə və hazırlanmasına müəssisənin çəkdiyi faktiki xərclərə aşağıdakılar aid edilir:

- müəssisənin malsatana ödədiyi məbləğ;
- müəssisənin tikinti podratı və yaxud digər analoji müqavilə əsasında kənar təşkilatlara ödədiyi məbləğ;
- əsas vəsaitin alınması ilə əlaqədar kənar müəssisələrin göstərdiyi məsləhət və informasiya xarakterli xidmətlərin dəyərinin ödənilməsi;
- əsas vəsait obyektinə hüquqların alınması (əldə edilməsi) ilə əlaqədar ödənilən dövlət rüsumu, qeydiyyat yığımı və digər analoji ödənişlər;
- gömrük rüsumları və digər analoji ödənişlər;

- əsas vəsait obyektinin alınması zamanı vasitəçilik xidməti göstərmiş vasitəçi təşkilata ödənilən haqq;
- əsas vəsaitin alınması, tikilməsi, hazırlanması və istifadəyə yararlı vəziyyətə gətirilməsi ilə bağlı digər xərclər.

Əsas vəsaitlərin alınması ilə bilavasitə əlaqədar olduğu hallar istisna olmaqla bütün digər hallarda ümumtəsərrüfat xərcləri və digər analoji xərclər əsas vəsaitlərin ilkin dəyərində daxil edilmir.

Malsatana (podratçılara) ödənilmiş əlavə dəyər vergisi istisna olmaqla əsas vəsaitlərin satın alınması ilə bağlı olan bütün xərclər hesablaşmaları uçota alan hesabların krediti ilə müxəbirləşməklə 08 sayılı "Kapital qoyuluşu" hesabının debetində uçota alınır.

Əsas vəsait obyektini mühasibat uçotuna qəbul edilərkən 08 sayılı "Kapital qoyuluşu" hesabında uçota alınmış faktiki məsrəflər 01 sayılı "Əsas vəsaitlər" hesabının debetində köçürülür.

Əsas vəsait obyektlərinin tikilməsi və yaxud hazırlanması zamanı çəkilən faktiki xərclər də (əlavə dəyər vergisi çıxılmaqla) analoji qaydada uçota alınır.

Müəssisənin nizamnamə kapitalına pay kimi qoyulmuş əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Müəssisənin nizamnamə kapitalına pay kimi qoyulmuş əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri kimi müəssisənin təsisçiləri (iştirakçıları) tərəfindən razılaşdırılmış qiymət qəbul edilir.

Əsas vəsait obyektlərinin müəssisənin təsisçiləri (iştirakçıları) tərəfindən razılaşdırılmış dəyərində 75 sayılı "Təsisçilərlə hesablaşmalar" hesabının müvafiq subhesabının debetində və 85 sayılı "Nizamnamə kapitalı" hesabının kreditinə yazılış edilir.

Təsisçilər (iştirakçılar) tərəfindən nizamnamə kapitalına pay kimi qoyulmuş əsas vəsait obyektinin faktiki olaraq müəssisəyə verilməsi 01 sayılı "Əsas vəsaitlər" hesabının debetində və 75 sayılı "Təsisçilərlə hesablaşmalar" hesabının müvafiq subhesabının kreditində əks etdirilir.

Əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Bağışlama müqaviləsi və yaxud digər qaydada əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlər həmin əsas vəsaitləri vermiş müəssisənin balansında göstərilmiş qalıq dəyəri ilə bu mümkün olmadıqda isə daxil olduqları tarixə bazar qiyməti ilə qiymətləndirilir.

Bazar qiyməti müəyyənləşdirilərkən aşağıdakı məlumatlardan istifadə etmək olar:

- analoji məhsulun qiyməti haqqında istehsalçı müəssisədən alınmış yazılı məlumat;
- dövlət statistika orqanlarından, ticarət müfəttişliyindən qiymətlər haqqında alınmış rəsmi məlumat;
- kütləvi informasiya vasitələrində və spesifik ədəbiyyatda dərc edilmiş məlumat;
- qiymətləndirmə fəaliyyəti ilə məşğul olan xüsusi təşkilatın verdiyi rəy.

Əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlərin müəssisəyə gətirilməsi ilə bağlı xərclər kapital xarakterli xərclər kimi uçota alınır və həmin əsas vəsaitin ilkin dəyərini artırılmasına yönəldilir. Belə xərclər hesablaşmaları uçota alan hesabların krediti ilə müxəbirləşməklə 08 sayılı "Kapital qoyuluşları" hesabının debetində əks etdirilir.

Əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlər aşağıdakı yazılışlarla balansa mədaxil edilir:

Dt 01, Kt 80

əvəzsiz alınmış əsas vəsaitin həmin əsas vəsaiti vermiş müəssisənin

Dt 08, Kt 60, 76 və s. balansında göstərilmiş qalıq dəyəri və yaxud bazar qiyməti; əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlərin müəssisəyə gətirilməsi xərcləri və istifadəyə yararlı hala salınması ilə bağlı digər xərclər;

Dt 01, Kt 08

əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsaitlərin müəssisəyə gətirilməsi xərcləri və istifadəyə yararlı hala salınması ilə bağlı xərclər əsas vəsaitin ilkin dəyərində daxil edilir.

Digər əmlaka mübadilə edilərək alınmış əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Digər əmlaka mübadilə edilərək alınmış əsas vəsaitlər bu əsas vəsaitin müqabilində verilmiş əmlakın balans dəyəri ilə qiymətləndirilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, Vergi Məcəlləsinin 14-cü maddəsinə əsasən mal mübadiləsi (barter) əməliyyatları zamanı mübadilə edilən mallar vergitutma məqsədləri üçün bazar qiyməti ilə qiymətləndirilir.

Mal mübadiləsi müqaviləsinə əsasən alınmış əsas vəsaitlərin müəssisəyə gətirilməsi ilə bağlı xərclər kapital xarakterli xərclər kimi uçota alınır və həmin əsas vəsaitin ilkin dəyərini artırılmasına yönəldilir. Belə xərclər hesablaşmaları uçota alan hesabların krediti ilə müxəbirləşməklə 08 sayılı "Kapital qoyuluşları" hesabının debetində əks etdirilir.

Mal mübadiləsi müqaviləsinə əsasən alınmış əsas vəsaitlər 01 sayılı "Əsas vəsaitlər" hesabının debetində və 08 sayılı "Kapital qoyuluşları" hesabının kreditinə yazılış edilməklə balansa mədaxil edilir.

Alış zamanı dəyəri xarici valyutada müəyyən edilmiş əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Alış zamanı dəyəri xarici valyutada müəyyən edilmiş əsas vəsaitlər həmin əsas vəsaitlər üzərində mülkiyyət, operativ idarəetmə və ya icarə hüququnun müəssisəyə keçdiyi tarixə onları xarici valyutada olan dəyərini Azərbaycan Respublikasının Milli Bankının rəsmi məzənnəsi ilə manata çevirməklə qiymətləndirilir.

Çoxillik əkmələrə və torpaqların əsaslı yaxşılaşdırılmasına kapital qoyuluşlarının qiymətləndirilməsi

Müəssisənin çoxillik əkmələrə kapital qoyuluşları və həmçinin torpaqların əsaslı yaxşılaşdırılmasına (torpaqların qurudulması, suvarılması və dağ-kapital işlərin istisna olmaqla digər meliorasiya xarakterli işlər) inventar xarakterli kapital qoyuluşları hər il, bütün işlər kompleksinin qurtarıb qurtarmamasından asılı olmayaraq, istismara qəbul edilmiş sahələrə aid olan xərclər hissəsində ümumi qaydada 08 sayılı "Kapital qoyuluşları" hesabının kreditindən 01 sayılı "Əsas vəsaitlər" hesabının debetinə silinir.

Çəkilmiş xərclər qədər obyektin inventar kartoçasında müvafiq yazılış edilir və həmin obyektin ilkin dəyəri artırılır.

Uçotda olmayan və inventarizasiya zamanı aşkara çıxarılmış əsas vəsaitlərin qiymətləndirilməsi

Uçotda olmayan və inventarizasiya zamanı aşkara çıxarılmış əsas vəsaitlər bazar qiyməti ilə qiymətləndirilərkən mühasibat uçotuna qəbul edilir və maliyyə nəticələrinə aid edilməklə 01 sayılı "Əsas vəsaitlər" hesabında uçota alınır (sonradan səbəbləri və günahkar şəxslər müəyyən edilməklə).

Əsas vəsaitlərin daxil olmasının sintetik uçuğu

Əsas vəsaitlər müəssisəyə aşağıdakı təsərrüfat əməliyyatlarının nəticəsində daxil olur:

- əsas vəsait obyektlərinin tikilməsi;
- təsərrüfat üsulu ilə tikilmiş;
- podrat üsulu ilə tikilmiş;
- əsas vəsait obyektlərinin pulla alınması;
- hüquqi şəxslərdən ƏDV-yə cəlb edilən əməliyyat çərçivəsində;
- hüquqi şəxslərdən ƏDV-yə cəlb edilməyən əməliyyat çərçivəsində;
- fiziki şəxslərdən ƏDV-yə cəlb edilən əməliyyat çərçivəsində;
- fiziki şəxslərdən ƏDV-yə cəlb edilməyən əməliyyat çərçivəsində;
- əsas vəsait obyektlərinin kənar şəxslərdən əvəzsiz olaraq daxil olması;
- əsas vəsait obyektlərinin dəyişmə (barter) müqaviləsi əsasında daxil olması;
- inventarizasiya nəticəsində aşkar edilmiş uçotda olmayan əsas vəsait obyektlərinin mə-daxil edilməsi;
- icarəyə götürülmüş əsas vəsait obyektlərinin daxil olması;
- uzunmüddətli icarə müqaviləsi əsasında;
- cari icarə müqaviləsi əsasında;
- maliyyə lizinqi müqaviləsi əsasında.

Podrat üsulu ilə inşa edilmiş əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 1. Müəssisə ilə tikinti təşkilatı (podratçı) arasında 23.600 manat (o cümlədən ƏDV - 3.600 manat) dəyərində tikinti podratı müqaviləsi bağlanmışdır. Tikinti işləri 2019-cü il yanvarın 5-də başlayır və 2019-cü il iyulun 1-də başa çatır.

Müqavilə şərtlərinə əsasən müəssisə tikintinin dəyərinin 30%-ni 2019-cü il yanvarın 5-də, qalan yarısını isə tikinti başa çatdıqdan (təhvil-qəbul aktı imzalandıqdan) sonra ödəyir.

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
05.01.2019	Tikintinin müqavilə dəyərinin yarısı podratçıya köçürülmüşdür	61	51	7.080
01.07.2019	Obyektin təhvil-qəbul aktı imzalanmışdır	08	60	20.000
01.07.2019	Podratçıya ödəniləcək ƏDV uçota alınmışdır	19	60	3.600
01.07.2019	Obyekt əsas vəsaitlərin tərkibinə daxil edilmişdir	01	08	20.000
01.07.2019	Tikintinin dəyərinin qalan hissəsi podratçıya ödənilmişdir	60	51	16.520
01.07.2019	Podratçıya ödənilmiş avans silinir	60	61	7.080
01.07.2019	Podratçıya ödənilmiş ƏDV məbləği büdcə ilə əvəzləşdirilir	68(ƏDV)	19	3.600

Təsərrüfat üsulu ilə inşa edilmiş əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 2. Müəssisə öz gücü (təsərrüfat üsulu) ilə əsas vəsait obyekti tikir. Tikintiyə çəkilmiş ümumi xərclər 20.080 manat (ƏDV-siz) təşkil etmişdir.

Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat uçuğu		Məbləğ, manatla
	Debet	Kredit	
Obyektin tikintisi üçün material alınmışdır	10	60	15.000
Malsatana ödəniləcək ƏDV uçota alınmışdır	19	60	2.700
Malsatının hesabı ödənilmişdir	60	51	17.700
Malsatana ödənilmiş ƏDV büdcə ilə əvəzləşdirilmişdir	68(ƏDV)	19	2.700
Materiallar obyektin tikintisinə sərf edilmişdir	08	10	15.000
Obyektin tikintisində məşğul olan işçilərə əmək haqqı hesablanmışdır	08	70	4.000
Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ayırma hesablanmışdır	08	69	880
Obyekt əsas vəsaitlərin tərkibinə daxil edilmişdir	01	08	19.880

Satın alınmış əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 1. İyunun 20-də müəssisəyə alqı-satqı müqaviləsi üzrə aldığı əsas vəsait obyekti daxil olmuşdur. Obyektin dəyəri 118.000 manatdır (o cümlədən ƏDV - 18.000 manat). Bu obyekt əlavə dəyər vergisinə cəlb olunan əməliyyat çərçivəsində satın alınmışdır. İyulun 18-də malsatının hesabı ödənilmişdir. Obyektin gətirilmə xərcləri 2.000 manat təşkil etmişdir ki, bu xərclər də təhtəhsəb şəxs vasitəsilə ödənilmişdir. Müəssisə əlavə dəyər vergisinin ödəyicisidir.

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
20.06	Əsas vəsait obyekti daxil olmuşdur	08	60	100.000
20.06	Obyektin gətirilmə xərcləri uçota alınmışdır	08	71	2.000
20.06	Malsatana ödəniləcək ƏDV uçota alınmışdır	19	60	18.000
20.06	Obyekt əsas vəsaitlərin tərkibinə daxil edilmişdir	01	08	102.000
18.07	Malsatının hesabı ödənilmişdir	60	51	118.000
18.07	Malsatana ödənilmiş ƏDV büdcə ilə əvəzləşdirilmişdir	68(ƏDV)	19	18.000

Misal 2. İyunun 20-də müəssisəyə alqı-satqı müqaviləsi üzrə aldığı əsas vəsait obyekti daxil olmuşdur. Obyektin dəyəri 118.000 manatdır (o cümlədən ƏDV - 18.000 manat). Bu obyekt əlavə dəyər vergisinə cəlb olunan əməliyyat çərçivəsində satın alınmışdır. İyulun 18-də malsatının hesabı ödənilmişdir. Obyektin gətirilmə xərcləri 2.000 manat təşkil etmişdir ki, bu xərclər də təhtəhsəb şəxs vasitəsilə ödənilmişdir. Müəssisə sadələşdirilmiş verginin ödəyicisidir.

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
20.06	Əsas vəsait obyekti daxil olmuşdur	08	60	118.000
20.06	Obyektin gətirilmə xərcləri uçota alınmışdır	08	71	2.000
20.06	Obyekt əsas vəsaitlərin tərkibinə daxil edilmişdir	01	08	120.000
18.07	Malsatının hesabı ödənilmişdir	60	51	118.000

Misal 3. İyunun 20-də müəssisəyə alqı-satqı müqaviləsi üzrə aldığı əsas vəsait obyektini daxil olmuşdur. Obyektin dəyəri 100.000 manatdır (ƏDV-siz). Bu obyekt əlavə dəyər vergisinin ödəyicisi olmayan şəxsdən alınmışdır.

İyulun 18-də malsatının hesabı ödənilmişdir. Obyektin gətirilmə xərcləri 2.000 manat təşkil etmişdir ki, bu xərclər də təhtəlhəساب şəxs vasitəsilə ödənilmişdir.

Müəssisə əlavə dəyər vergisinin ödəyicisidir.

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
20.06	Əsas vəsait obyektini daxil olmuşdur	08	60	100.000
20.06	Obyektin gətirilmə xərcləri uçota alınmışdır	08	71	2.000
20.06	Obyekt əsas vəsaitlərin tərkibinə daxil edilmişdir	01	08	102.000
18.07	Malsatının hesabı ödənilmişdir	60	51	100.000

Müəssisənin nizamnamə kapitalına pay qoyulmuş əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 4. "B" müəssisəsi iyun ayının 20-də 100.000 manatlıq nizamnamə kapitalı ilə hüquqi şəxs kimi dövlət qeydiyyatından keçmişdir.

"B" müəssisəsinin təsisçilərindən biri olan "A" müəssisəsi "B" müəssisəsinin nizamnamə kapitalına təsisçilər tərəfindən 7.000 manat dəyərində qiymətləndirilmiş əsas vəsait pay qoyur.

Bu əsas vəsait obyektini faktiki olaraq iyulun 18-də "B" müəssisəsinə təhvil verilmişdir.

Bu əməliyyat "B" müəssisəsinin mühasibat uçotunda aşağıdakı yazılışlarla əks etdirilir:

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
20.06	Müəssisə dövlət qeydiyyatını keçmişdir	75	85	100.000
18.08	"A" müəssisəsindən nizamnamə kapitalına pay qoyuluşu kimi əsas vəsait daxil olmuşdur	01	75	7.000

Əvəzsiz olaraq alınmış əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 5. İyunun 20-də "A" müəssisəsi fiziki şəxsdən əvəzsiz olaraq əsas vəsait obyektini almışdır. Bu obyektini tərəflər 18.000 manat qiymətində dəyərləndirmişlər.

Obyektin müəssisəyə gətirilmə xərci 1.180 manat (o cümlədən ƏDV - 180 manat) təşkil etmişdir. Obyektin daşınmasını həyata keçirmiş nəqliyyat təşkilatının hesabı iyulun 18-də ödənilmişdir.

Tarix	Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, manatla
		Debet	Kredit	
20.06	Fiziki şəxsdən əvəzsiz olaraq əsas vəsait obyektini daxil olmuşdur	01	80	18.000
20.06	Obyektin daşınmasını həyata keçirmiş nəqliyyat təşkilatının hesabı alınmışdır	08	60	1.000
20.06	Nəqliyyat təşkilatına ödəniləcək ƏDV uçota alınmışdır	19	60	180
20.06	Nəqliyyat xərcləri obyektin dəyərinə daxil edilmişdir	01	08	1.000
18.07	Nəqliyyat təşkilatının hesabı ödənilmişdir	60	51	1.180
18.07	Nəqliyyat xidmətinə ödənilmiş ƏDV büdcə ilə əvəzləşdirilir	68(ƏDV)	19	180

İnventarizasiya nəticəsində aşkar edilmiş, uçotda olmayan əsas vəsait obyektlərinin mədaxil edilməsi

Misal 6. İnventarizasiya nəticəsində uçotda olmayan əsas vəsait obyektini aşkar edilmiş və inventarizasiya komissiyası tərəfindən 10.000 manat qiymətində dəyərləndirilmişdir.

Təsərrüfat əməliyyatının məzmunu	Mühasibat yazılışı		Məbləğ, min manat
	Debet	Kredit	
İnventarizasiya nəticəsində aşkar edilmiş uçotda olmayan əsas vəsait obyektini mədaxil edilir	01	80	10.000